

V Vinnumarkaður og nýting framleiðsluþátta

Vísbindingar af vinnumarkaði benda flestar til þess að vöxtur vinnuafseftirspurnar hafi náð hámarki. Heildarvinnustundum fjölgaði á fyrsta fjórðungi ársins og atvinnuleysi heldur áfram að minnka. Enn vill tæplega fimmtungur forsvarsmanna fyrirtækja fjölga starfsfólki frekar en fækka því og því horfur á áframhaldandi kröftugum vexti vinnuafseftirspurnar. Hlutfall fyrirtækja sem telja sig búa við skort hefur einnig haldist svipað undanfarið eitt og hálf ári þrátt fyrir mikinn innflutning á vinnuafli. Framleiðsluspenna er enn nokkur en virðist þó hafa náð hámarki.

Vinnumarkaður

Vinnuafseftirspurn kröftug á fyrsta fjórðungi ársins ...

Samkvæmt Vinnumarkaðskönnun Hagstofu Íslands (VMK) fjölgaði heildarvinnustundum um 2,3% milli ára á fyrsta ársfjórðungi sem er svipaður vöxtur og hefur verið að meðaltali frá því að bati á vinnumarkaði hófst. Nokkuð hægði á vextinum á vormánuðum í fyrra og á þriðja ársfjórðungi fækkaði vinnustundum samkvæmt könnuninni (mynd V-1). Eins og fjallað var um í *Peningamálum* 2017/4 er talið líklegt að það hafi endurspeglad mælivanda fremur en raunverulega þróun á vinnumarkaði. Kröftugur vöxtur á fyrsta fjórðungi þessa árs auk annarra vísbindinga af vinnumarkaði renna styrkari stoðum undir það mat. Fjölgun heildarvinnustunda á fyrsta ársfjórðungi má rekja til 1,6% fjölgunar starfsfólks og 0,7% lengri meðalvinnuviku en hún hafði styst nær samfelld frá haustmánuðum 2014. Sé litið fram hjá árstíðarsveiflu mældist atvinnuþátttaka 82% á fjórðungnum sem er lítilliga minni þátttaka en var á fjórðungnum á undan en við langtímameðaltal.

... og atvinnuleysi heldur áfram að minnka

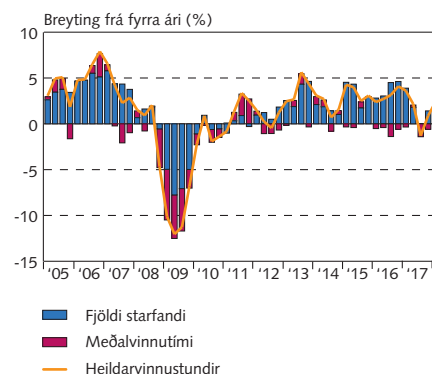
Árstíðarleiddrétt atvinnuleysi mældist 2,6% á fyrsta ársfjórðungi samkvæmt VMK og er lítið breytt frá fyrra ári en 0,5 prósentum minna en á fjórðungnum á undan. Það hefur minnkað um tæplega 6 prósentur frá því að það var mest veturinn 2010 og er nú um 1 1/3 prósentu undir langtímameðaltali (mynd V-2). Þótt atvinnuleysi hafi minnkað mikið og sé nú líklega undir því sem samræmist verðstöðugleika (sjá síðar í þessum kafla) getur verið að það ofmeti þá spennu sem myndast hefur á vinnumarkaði. Þannig gæti verið að hluti þeirra sem eru við vinnu vilji vinna meira en þeim stendur til boða og fólk getur verið tilbúið að vinna þótt það sé ekki að leita að vinnu þá stundina. Þessi mögulega viðbót við vinnuaflið hefur hins vegar einnig minnkað undanfarið ár (mynd V-2) og þeim sem eru í hlutastarfi en vilja vinna meira hefur fækkað í takt við minnkandi atvinnuleysi undanfarið ár og er hlutfall þeirra orðið svipað og það var að meðaltali árin 2003-2007 (mynd V-3).¹

1. Sjá nánar umfjöllun um þessa mögulegu viðbót við vinnuaflið í rammagrein 3 í *Peningamálum* 2015/2.

Mynd V-1

Atvinna og vinnutími¹

1. ársfj. 2005 - 1. ársfj. 2018

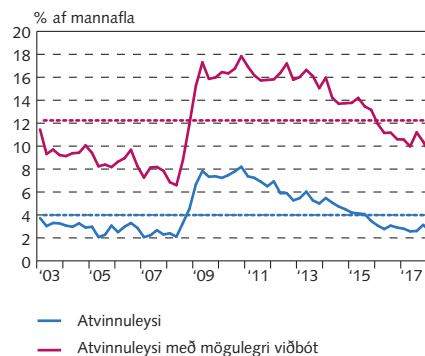
1. Ársfjórðungsleg meðaltöl mánaðarlegra gagna.

Heimild: Hagstofa Íslands.

Mynd V-2

Atvinnuleysi og möguleg viðbót á vinnumarkað¹

1. ársfj. 2003 - 1. ársfj. 2018

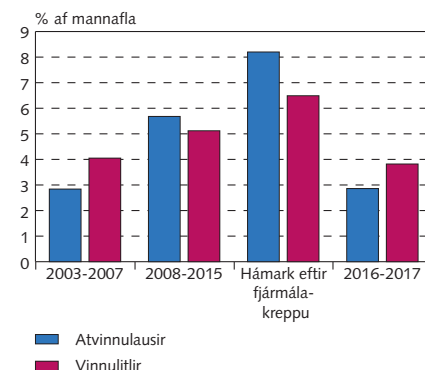

1. Möguleg viðbót inniheldur þá sem eru tilbúin að vinna en ekki að leita, þá sem eru að leita en ekki tilbúin til vinnu og starfsfólk í hlutastarfi sem vill vinna meira (vinnulitlir). Brotalínur sýna meðaltal tímabilsins fyrir atvinnuleysi með mögulegri viðbót en meðaltal 1991-2017 fyrir atvinnuleysi. Árstíðarleiddréttar tölur.

Heimildir: Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.

Mynd V-3

Atvinnulausir og vinnulitlir¹

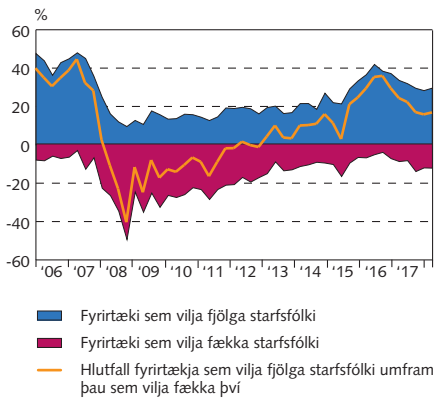
1. Vinnulitlir eru starfsfólk í hlutastarfi sem vill vinna meira. Árstíðarleiddréttar tölur.

Heimildir: Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.

Mynd V-4

Fyrirtæki sem hyggja á starfsmanna-
breytingar á næstu 6 mánuðum¹

1. ársfj. 2006 - 1. ársfj. 2018

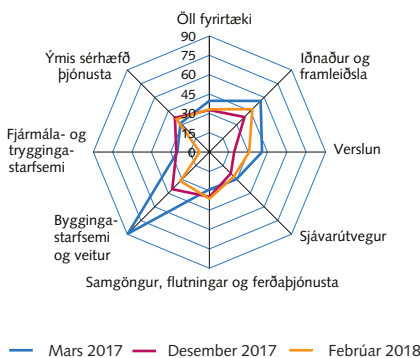

1. Árstíðarleiðrétta tölur.
Heimildir: Gallup, Seðlabanki Íslands.

Mynd V-5

Fyrirtæki sem telja að skortur sé á
starfsmönnum¹

Hlutfall fyrirtækja (%)

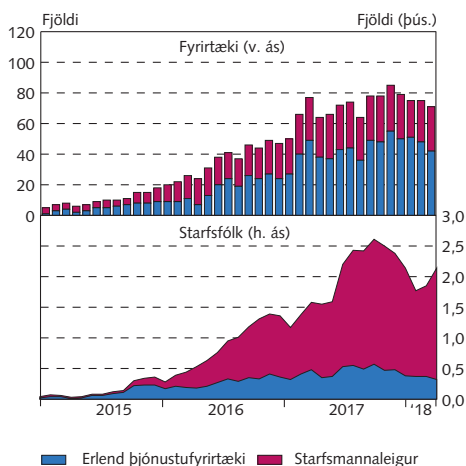

1. Árstíðarleiðrétta tölur.
Heimildir: Gallup, Seðlabanki Íslands.

Mynd V-6

Starfsmannaleigur, erlend þjónustufyrirtæki
og starfsfólk þeirra

Janúar 2015 - mars 2018

Heimild: Vinnuálastofnun.

Stjórnendur gera áfram ráð fyrir fjölgun starfsfólks

Samkvæmt vorkönnun Gallup meðal 400 stærstu fyrirtækja landsins er útlit fyrir að störfum haldi áfram að fjölga næstu sex mánuði. Fyrirtæki sem vildu fjölga starfsfólki voru 17 prósentum fleiri en þau sem vildu fækka að teknu tilliti til árstíðar (mynd V-4). Hlutfallið hefur haldist nánast óbreytt í síðustu þremur könnunum eftir að hafa lækkað í þremur könnunum þar á undan. Það er enn um 8 prósentum yfir sögulegu meðaltali og því útlit fyrir áframhaldandi kröftuga vinnuafsl-
eftirspurn.

Stjórnendur fyrirtækja í verslun töldu þörf á meiri fjölgun starfsfólks en í vetrarkönnuninni og hækkaði hlutfall þeirra sem vildu fjölga umfram þá sem vildu fækka um 7 prósentur milli kannana. Hins vegar virðist hafa dregið úr þörf fyrirtækja í ferðaþjónustu til að fjölga starfsfólki en þar lækkaði hlutfallið um 20 prósentur. Stjórnendur í ferðaþjónustu voru þó enn sá hópur þar sem flestir töldu sig þurfa að fjölga starfsfólki en hlutfall fyrirtækja sem vildu fjölga umfram hlutfall þeirra sem vildu fækka var 24 prósentur. Sem fyrr var hlutfall stjórnenda sem vildu fækka starfsfólki hæst í sjávarútvegi þótt hlutfall þeirra hafi lækkað frá vetrarkönnuninni en sjávarútvegur var eina atvinnugreinin þar sem hærra hlutfall fyrirtækja vildi fækka starfsfólki frekar en fjölga því.

Vísendingar um nýtingu framleiðslupáttá

Fyrirtæki eiga enn erfitt með að manna störf ...

Þriðjungur fyrirtækja á enn erfitt með að manna störf samkvæmt vorkönnun Gallup (mynd V-5). Hlutfallið hefur lítið breyst frá haustkönnuninni í fyrra og er enn um 10 prósentum yfir sögulegu meðaltali. Fyrirtækjum sem töldu sig búa við skort á starfsfólki fjölgaði hlutfallslega mest í verslun og iðnaði en skorturinn mælist nú mestur í iðnaði þar sem nærri helmingur svarenda taldi sig eiga erfitt með að manna störf. Verulegum skorti á vinnuafli í byggingarstarfsemi virðist hafa verið mætt með innflutningi vinnuafsls á síðasta ári en í vorkönnuninni taldi tæplega þriðjungur stjórnenda í greininni þó enn vera skort á starfsfólki en það er svipað hlutfall og í þeim greinum sem hafa vaxið hratt með uppgangi í ferðaþjónustu eins og verslun, samgöngum, flutningum og ferðaþjónustu og ýmissi sérhæfðri þjónustu.

... þrátt fyrir mikinn innflutning á vinnuafli

Árið í fyrra var metár þegar lítið er til aðfluttra erlendra ríkisborgara umfram brottflutta en fyrir fólk á aldrinum 20-59 ára var munurinn milli aðfluttra og brottfluttra jákvæður um 3,8% af mannfjölda. Tölur um búferlaflutninga á fyrsta fjórðungi ársins benda til þess að framboð vinnuafsls á vinnumarkaði aukist enn með komu erlends vinnuafsls til landsins en flutningsjöfnuður sama hóps var jákvæður um 0,8% af mannfjölda. Tölur Vinnuálastofnunar um fjölda starfsfólks á vegum starfsmannaleigna og erlendra þjónustufyrirtækja benda einnig til þess að innflutningur erlends vinnuafsls sé áfram töluverður (mynd V-6). Þessu starfsfólki fjölgaði mikið sumarið 2017 í byggingarstarfsemi og á álagstíma í ferðaþjónustu en fækkaði aftur þegar liða tók á seinni hluta ársins. Líklegt er að atvinnurekendur hafi í einhverjum mæli tekist að finna varanlega vinnuafsl sem hafi dregið úr þörf fyrir þjónustu starfs-

mannaleigna. Einnig gæti verið um árstíðabundna sveiflu að ræða. Starfsfólki starfsmannaleigna hefur fjölgað aftur það sem af er ári og var það ásamt starfsfólki erlendra þjónustufyrirtækja 1,1% af starfandi einstaklingum í mars. Útgefnum atvinnuleyfum fjölgaði um 15% á fyrsta ársfjórðungi sem er jafnmikið og þeim fjölgaði allt árið í fyrra.

Eins og fjallað hefur verið um í fyrri heftum *Peningamála* er talið að VMK nái ekki fyllilega utan um fjölgun starfsfólks vegna mikils innflutnings vinnuafis sem m.a. skýrist af því að úrtak könnunarinnar byggist á þeim sem eru skráðir með lögheimili á landinu. Ný birting Hagstofunnar fyrir vinnuafli sem byggist á staðgreiðsluskrá og mannfjöldatölum Þjóðskrár styður þessa tilgátu. Samkvæmt staðgreiðsluskrá hefur starfsfólki með lögheimili erlendis fjölgað töluvert síðastliðin tvö ár (mynd V-7) og var það 3,2% af fólki á staðgreiðsluskrá í fyrra sem er svipað og var árið 2008 en hæst var þetta hlutfall árið 2007 eða 3,9%.

Framleiðnivöxtur færast í eðlilegra horf

Framleiðni vinnuafis, mæld sem hlutfall landsframleiðslu og heildarvinnustunda samkvæmt VMK, jókst verulega árin 2016-2017 eða að meðaltali um 3½% á ári sem er vel yfir sögulegu meðaltali og því sem var í kjölfar fjármálakreppunnar bæði hér á landi og meðal annarra þróaðra ríkja. Eins og rakið hefur verið í fyrri heftum *Peningamála* er líklegt að hér sé um ofmat að ræða tengt fyrrnefndu vanmati á fjölgun starfa í VMK.² Ekki er gert ráð fyrir að framleiðnivöxtur mælist eins mikill í ár. Talið er að hann verði líðlega 1% sem er nokkuð undir sögulegu meðaltali.

Áraun á framleiðsluþætti þó að spennan virðist vera að hjaðna

Hlutfall fyrirtækja sem töldu sig eiga í erfiðleikum með að mæta óvæntri eftirspurn er enn hátt samkvæmt vorkönnun Gallup meðal stjórnenda eða rúmur helmingur (mynd V-8). Var hlutfallið 13 prósentum yfir sögulegu meðaltali og hefur lítið lækkað þrátt fyrir töluverðan innflutning vinnuafis og mikla fjárfestingu á undanförunum árum.

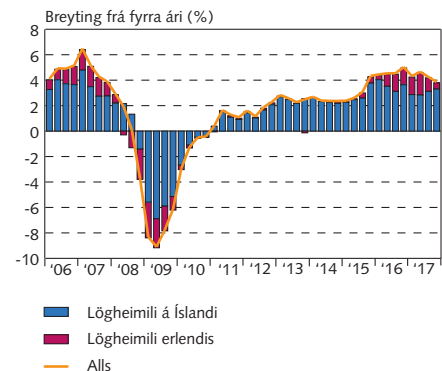
Mynd V-9 sýnir svokallaða NF-vísitölu sem tekur saman ólíkar vísbendingar um nýtingu framleiðsluþátta í einni mælikvarða. Vísitalan er metin út frá upplýsingum úr viðhorfskönnun Gallup meðal 400 stærstu fyrirtækja landsins og valinna vísbendinga af vinnumarkaði. Eins og rakið er í rammagrein 3 virðist þessi vísitala fanga stöðu hagsveiflunnar vel, auk þess sem hún getur verið leiðandi vísbending um þróunina á vinnumarkaðnum, t.d. í niðursveiflu ef fyrirtæki kjósa að halda í starfsfólki sem það hefur fjárfest í þótt verkefnin minnki um tíma. Atvinnuleysi mælist þá lítið og gefur því til kynna að nýting framleiðsluþátta sé enn mikil.

NF-vísitalan sýnir að nýting framleiðsluþátta var töluvert meiri en að meðaltali til loka ársins 2007 þegar hún tók að lækka. Atvinnuleysi hélst hins vegar lítið þar til að fjármálakreppan skall á en þá var nýting framleiðsluþátta eins og vísitalan mælir hana þegar undir meðaltali. Vísitalan bendir til þess að slakinn hafi náð hámarki í upphafi árs 2009

2. Eins og rakið er í rammagrein 2 hefur Hagstofan hafið birtingu á nýjum gögnum af vinnumarkaði byggðum á þjóðhagsreikningagrunni. Vonir standa til að með þeim fáist áreiðanlegra mat á framleiðniþróun.

Mynd V-7

Fjöldi starfandi samkvæmt skráargögnum¹
1. ársfj. 2006 - 4. ársfj. 2017

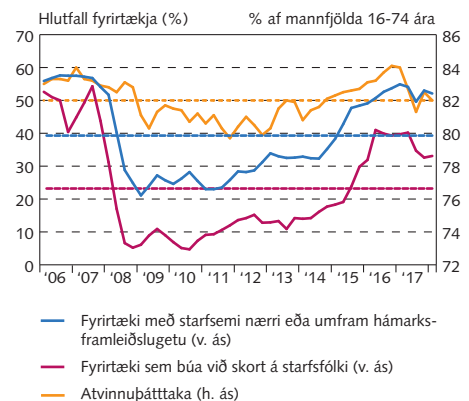

1. 16-74 ára einstaklingar sem höfðu einhverjar tekjur af atvinnu sem gerð er grein fyrir í uppgjöri ríkisskattstjóra um staðgreidda skatta, þar á meðal þeir sem voru í fæðingarorlofi frá vinnu og þeir sem eru með reiknað endurgjald.

Heimildir: Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.

Mynd V-8

Nýting framleiðsluþátta og atvinnuþátttaka¹
1. ársfj. 2006 - 1. ársfj. 2018

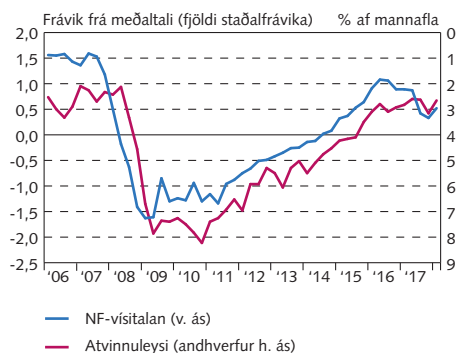

1. Mælikvarðar fyrir nýtingu framleiðsluþátta eru úr viðhorfskönnun Gallup meðal 400 stærstu fyrirtækja landsins en atvinnuþátttaka samkvæmt vinnumarkaðskönnun Hagstofunnar. Árstíðarleiddar tölur. Brotalínur sýna meðalhlutföll tímabilsins.

Heimildir: Gallup, Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.

Mynd V-9

Nýting framleiðsluþátta og atvinnuleysi¹
1. ársfj. 2006 - 1. ársfj. 2018

1. Vísitala nýtingar framleiðsluþátta (NF-vísitalan) er fyrsti frumþáttur valinna vísbendinga um nýtingu framleiðsluþátta sem er skalaður til svo að meðaltal hans er 0 og staðalfrávik 1. Ítarlegri lýsing má finna í rammagrein 3 í PM 2018/2. Atvinnuleysi er árstíðarleidd.

Heimildir: Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.

en frá miðju ári 2011 gefur hún til kynna að nýting framleiðslupáttanna aukist á ný samfara minnkandi atvinnuleysi. Um mitt ár 2014 bendir vísitalan til þess að nýting framleiðslupáttanna hafi verið komin fram úr hæfilegri nýtingu á ný sem er um hálfu ári áður en talið er að framleiðsluspennanna hafi myndast á ný samkvæmt opinberu mati bankans á stöðu hagsveiflunnar. NF-vísitalan nær hámarki um mitt árið 2016 en hún hefur lækkað nokkuð síðan samhliða því að hægt hefur á hagvexti. Í samræmi við aðrar vísbendingar benda nýjustu mæligildi NF-vísitölnunnar til þess að enn sé töluvert álag á framleiðslupáttanna.

Flest bendir því til þess að áfram muni reyna á framleiðslupáttum þjóðarbúsins og NF-vísitalan gæti bent til þess að áraunin á þá sé að aukast á ný þótt hægt hafi á vexti efnahagssumsvífa. Miklum vexti eftirspurnar hefur verið mætt með innflutningi vinnuafis og annarra framleiðslupáttanna sem hefur dregið úr spennu í efnahagslífinu. Á heildina litið er talið að framleiðsluspennanna hafi verið heldur meiri í fyrra en áður var talið sem endurspeglar endurskoðun Hagstofunnar á fyrri áætlunum um meiri hagvöxt á árunum 2014-2016 (sjá kafla IV). Horfur eru á lítilla meiri hagvexti í ár en spáð var í febrúar. Þá er einnig talið að jafnvægisatvinnuleysi hafi minnkað heldur meira en þá var gert ráð fyrir í ljósi hins mikla innflutnings vinnuafis. Því er talið að framleiðsluspennan verði lítilla meiri en spáð var í febrúar á meginhluta spátímans. Horfur eru á að hún verði 1,2% af framleiðslugetu í lok þessa árs en minnki smám saman og verði nánast horfin í lok árs 2020.